

УТОПЉАНИ, ИЗМЕЂУ ПРЕ-, ТРАНС- И ПОСТХУМАНИЗМА

Апстракт: У раду се описују становници утопије обележени особинама које на различите начине превазилазе (уобичајене) представе људског. Нарочита пажња се указује решењима телесности наслеђеним из прехуманистичких концепција, одговарајућим духовно-душевним функцијама утопљана и улогама које су им намењене. Организациони модели се посматрају и као експерименти, проистекли из замисли творца утопије и правила/законитости које у њима владају. Крај разматрања указује на конкретне покушаје организовања не-људских утопија, који додатно расветљавају природу и последице визија бољег или срећнијег друштва.

Кључне речи: прехуманизам, трансхуманизам, постхуманизам, утопија.

Идеал савршеног живота који одликује склад и међу људима и између људи и природе, без зла и болести, имун на старост, чак и на смрт, свет тако савршен који не постоји или, на крају, не би могао бити остварен...

„The Greeks and the Utopia: an overview through ancient Greek Literature”,
Rosanna Lauriola

У већој или мањој мери, циљ свих утопија јесте одстрањивање стварних људи. Чак и ако то није свестан циљ, то је неизбежан резултат њихових добрих намера. У утопији прави људи не могу постојати, из веома очигледног разлога – стварни људи су оно што чини свет који познајемо, а то је свет који би свака осмишљена утопија требало да замени. Иако је ова чињеница очигледна, многи писци утопија је нерадо признају. Јер ако стварни људи не могу да живе у утопијама, онда је утопијски напор да се осмисли идеална заједница у којој људска бића могу да воде срећније животе очигледно угрожен.

The Faber Book of Utopias, John Carrey

---

¹ bojan.jovic@ikum.org.rs

[...] повезивањем културних студија са нељудским облицима спознаје и деловања остварен је маштовит пробој који је омогућио размишљање о ономе што су научници недавно назвали „антропоценом” и о његовим могућим последицама. Одабрао сам термин „постхуманизам” да опишем ово прожимање виђења света из кога је људско присуство насилно уклоњено и пажње (која најављује новије облике „постхуманизма”) посвећене нељудским облицима животињског и биљног живота.

„What is it like to be a rat? Early cold war glimpses of the post-human”,
Benjamin Kohlmann

Иако се на прву помисао може учинити да утопија не представља ништа више до виђење људске заједнице устројене на знатно другачији, у начелу пожељнији начин него што је то случај са стварним друштвима кроз историју, уколико се размотре различити примери утопијског модела у култури, књижевности и филозофији, запазиће се да је идеја утопије заправо много шира од пуког покушаја организовања просечног/уобичајеног човека у разумно осмишљену, идеално уређену целину. Политички усмерене утопије новог века без сумње желе да од поданика приближно сличних искуственим људима обликују боље и праведније друштво, но изједначавање целокупне традиције утопијске мисли са на овај начин идеолошки усмереним примерима значило би свођење историје идеје на један њен подоблик,² и то само на онај окренут ка позитивним странама пројекта.³ Често удаљене од реалности, обележене примесам фантастике, насељене чудним бићима смештеним на крајње издвојена или удаљена места, усмерене како на добре тако и на лоше, понекад и сасвим неочекиване стране порива за срећнијим/праведнијим/чвршћим уређењем заједнице, утопијске визије заправо пре представљају експерименталне мисаоне моделе друштвене организације са мерилима по правилу знатно удаљеним од искуствених него практично спроводиве замисли идеалних друштава.

У складу с тим, захватање у ширину културне традиције показује да се становници утопије – утопљани – без обзира на вредносни предзнак и степен строгости уређења њихових окружења и међусобних односа,

² Сходно струји мишљења која одређује утопију као „измишљени, овоземаљски, разумски идеал различит од старијих, митских, преполитичких облика друштвеног идеала попут Раја или златног доба” (Welburn 2019: 506).

³ Овде ће се под утопијом разматрати и дела са негативним, дистопијским предзнаком. Од жеље за савршено уређеном заједницом до строго контролисаног тоталитарног система утопију заправо дели само корак, тачније одлука аутора да нагласи неке од елемената садржаних у хронотопском потенцијалу концепта.

начелно замишљају или као темељно другачији (од) људи, или пак као претходни односно следећи корак у еволуцији/промени *homo sapiens-a*. Прожимање разматрања утопизма и проблематике трансхуманизма и постхуманизма стога није реткост, за разлику, међутим, од истраживања онога што би се звало прехуманистичким питањима утопије.⁴ У том светлу, овде ће се, поред описа различитих виђења становника утопије у функцији целине утопијског света (по правилу снажно обележеног митско-религиозним значењем) која подразумевају елементе другачије-(или више)-од-људског и не-људског, указати и на гледиште још-не-људског, које им претходи и временски и логички. Посебна пажња ће се посветити решењима телесности утопљана наслеђеним из прехуманистичких концепција⁵ и са њима повезаним потребама и функцијама, као и односима са духовно/душевном сфером. Уз кратко разматрање шире проблематике усклађености и одрживости одговарајућих утопијских образаца, организациони се модели посматрају (и) као (друштвени) експерименти, проистекли из замисли творца утопије (уколико постоји), и правила/законитости које у њима владају. Крај разматрања ће напустили подручја предања и маште како би захватио у конкретне покушаје организовања не-људских утопија, који бацају додатно светло на природу утопијских визија уопште и неких њихових (не)очекиваних исхода.

*

Обичан човек је у историји утопија п(р)олазна тачка за бројне преображаје који од њега неретко чине јединку толико удаљену од људске природе да је могуће говорити о коренито измењеној или пак новој врсти. Потреба за побољшањима/променама заправо је уграђена у саме темеље утопијског промишљања, будући да се од раних дана у различитим концепцијама наглашавају пожељна телесна односно душевна стања утопљана (еугеника/еудемонија).⁶ С друге стране, како се под историјске људе не могу подвести ни насељеници старијих, митски односно верски утемељених преполитичких облика друштвеног идеала попут златног

4 Разлоге за малобројност разматрања ове врсте требало би потражити у чињеници да се сам термин „прехуманизам” с једне стране изједначава са проучавањем времена које претходи историјском раздобљу хуманизма (и ренесансе) (Berrigan 1969), док се с друге везује за истраживања биолошких човекових предака из реда примата.

5 Ван захваћеног поља стога остају разна технолошко-кибернетичка побољшања и сродни савремени трансхуманистички захвати.

6 Код Платона је савршено тело у форми, окретно, снажно и младо и, уколико је у напону физичке, и интелектуалне снаге, добиће жребом право да се размножава (Abbot 2010: 875).

доба или Едена, односно одговарајућих нововременских, књижевно-метничких визија оличених у пројекцији изворне и неискварене примитивне заједнице, само уобичајено човеково стање не мора бити и почетно већ другостепено, настало услед раније промене или погоршања.

Прехуманистичке утопијске визије развијају две основне замисли (настанка) утопљана – с једне стране, божанства стварају човекове претходнике, или, дословно, прародитеље. У античком наслеђу, богови у Кроново време праве златно поколење људи, с тим што се саме околности стварања не развијају подробније;⁷ еденски пар настаје Јахвеовом вољом и умећем, Адам од земаљског праха,⁸ Ева ампутацијом и преобликовањем Адамовог ребра. С друге стране, (пред)првобитна друштва непознатог порекла најближа су искуственим људима, опет се од њих разликујући дубоком, не-разумском и не-техничком повезаношћу и усклађеношћу са живим светом.⁹ У оба наведена случаја, окружење, замишљено као плодна питома природа која омогућава опстанак без претеране бриге и напора, одсликава и одговарајуће порекло утопљана: Еден је врт, створен и негован, и Адам и Ева имају у њему улогу баштована; првобитна природа грчке митологије или нововременских визија једноставно постоји и рађа сама од себе.¹⁰

Наведени утопијски модели разликују се по (врсти и вредносној означености) уређености – старозаветно виђење рајске утопије садржи јасно прописана правила, тј. табуе/забране; старогрчко златно доба,

7 Примера ради, Хесиод се задржава на основним подацима, уводећи мотив заједничког порекла људи и богова: „Kako su istog porijekla bozi i smrtnici ljudi. / Zlatan najprije rod su stvorili smrtnika ljudi / Besmrtni bogovi koji na Olimpu imaju kuće, / A to je onda bilo kad Krono vladaše nebom” (Hesiod 1970: 18–19).

8 Поступак се понекад доводи у везу са јеврејском традицијом магијског стварања човеколиког бића, голема, од глине, упућивањем на место у Библији где се реч „голем” дословно појављује, Мидрашу из другог или трећег века у *Постјанку Раба*: „У часу када је Бог први пут створио Адама, створио га је као голема, и он се раширио од једног краја света до другог, као што је записано у Псалмима (139:16): ‘Очи твоје виде мог голема.’” (Campbell 2010: 9)

9 Уметничка визија Достојевског у приповеци „Сан смешног човека” подразумева друштво на удаљеној планети – двојнику Земље (описаној у терминима античке и библијске традиције рајског окружења и *locus amoenus*) које још не познаје цивилизацију, технологију и индустрију, нити поделе и индивидуалност.

10 Људи „првог племена”, и по пореклу и по понашању блиски боговима, живе попут њих, безбрижне душе, лишени мука и јада, ослобођени недаћа старости, крепки и снажни све до спокојне смрти до које долази као у сну. Земља им рађа издашне приносе, сама од себе, богати су стадом. Своје послове обављају по вољи и мирно, у сваком добру (Hesiod: 19). Односно, „хранили се лаком храном – плодовима свог дрвећа, медом својих шума и млеком животиња које су их волеле. За храну и одело радили су само мало и лако.” (Достојевски 2015: 8–9)

иако без изричитих прописа, вредносно је обележено (најбоље је у низу у коме је свако од потоњих раздобља и сваки од одговарајућих сојева људи гори од оних претходних), док је идилична планета неискварених хуманоида спонтано хармонична и без назнака хијерархизованих или вредносних односа. Како било, сви наведени модели предодређени су да пропадну – Адам и Ева кушају забрањено воће, што мења њихову свест и доводи до прогонства;¹¹ срећна примитивна заједница, „заражена” присуством странца,¹² упознаје приватну својину, пожуду, завист и друге грехе, квари се и доживљава пад. Златни век не нестаје због преступа већ је једноставно ограниченог трајања;¹³ смена са следећим раздобљима и сојевима, која није морално/вредносно одређена нити узрочно-последично мотивисана, опет је јасно означена као погоршање.

Са нововековним утопијама, митско-митолошки односно религиозни садржај више није у првом плану (он се, међутим, не губи већ се повлачи у позадину, чувајући делатно присуство и конотације), бога замењује научник/идеолог, појединачни или колективни творац експерименталног поретка који настоји да (пре)уреди постојећа, то јест створи нова бића. Мотивација садржана у покушајима ре-креације сложена је и разнолика – осим чисте научне радозналости¹⁴ и жеље за технолошким напретком/открићем, по правилу је присутан и прометејски порив надмашивања творачке односно организационе способности природе или божанства, праћен практичним, понекад и сасвим приземним, финансијским циљевима.

11 Делом због непослушности, делом како би се спречило да не окусе плодове са дрвета живота и постану бесмртни, истоветни са боговима.

12 „Да, да, свршило се тиме што сам их све искварио! Како се то могло догодити – не знам, али се добро сећам. Сан је прелетео кроз миленијуме и оставио у мени само осећај целине. Знам само да сам ја био узрок греха и пада. Као одвратна трихнина, као бацил куге, који зарази читаве државе, тако сам и ја заразио целу ту, пре мене срећну и безгрешну земљу. Они су научили да лажу, заволели су лаж и осетили лепоту лажу. То је, можда, почело невино, од мале кокетерије, љубавне игре, доиста, можда од атома, али тај атом лажу продро је у њихова срца и свидео им се. Затим се брзо појавило сладострашће, сладострашће је породило љубомору, а љубомора – суровост...” (Достојевски: 10)

13 Након окончања овоземаљског постојања, Зевс претвара златни род смртника у духове, чиме се у тематски комплекс уводи и спиритистичка компонента. (Odlukom Zeusa moćnog, oni su postali dusi / Dobri i skloni, zemaļjski, čuvari smrtnika ljudi. Koji po čuvaju pravdu i paze na zločine drske: / Oblakom zaodjeveni, idući svuda po zemlji, / Darivaju blago – takovu imaju vladarsku službu.” (Heziod: 19)

14 „Да је Моро имао неки разумљив разлог, ја бих му нешто мало могао да симпатишем. Нисам ја баш толико страшљив и гадљив на болове. Ја бих му понешто могао опростити чак и у случају да му је побуда за то била мржња. Али он је ствар узимао тако неодговорно, тако крајње немарно. Њега гони његова радозналост и махнита и бесциљна истраживања, а она створења се бацају да живе годину дана или отприлике толико, да се боре и тапкају по мраку и да пате; најзад, да умру у мукама.” (Велс 1990: 140)

У темељу утопијских концепција које подразумевају постојање створених човеколиких бића напоредо са „правим” људима лежи претпоставка медицинских и научних знања и технолошких могућности стварања сложених живих облика. Настојећи да остваре идеал конструисаног човечанства које ће бити разумније или боље од постојећег,¹⁵ научници, с једне стране, делују на основу уверења да значајне физиолошке сличности међу вишим животињским врстама које омогућавају да се, трансфузијом крви и пресађивањем („калемљењем”) органа, животињска морфологија за кратко време претвори у људску.¹⁶ С друге стране, могућност да се хемијским процесима добије нарочита врста „колоидалног желеа” представља основу за еволуцијски „други начин, једноставнији, стварнији или бржи” организације сложених форми живота (Чапек 1973: 4).

Особености садржане у прехуманистичким обрасцима појављују се у измењеним односно прилагођеним облицима, често указујући на наличје утопијских пројеката. Два поступка примењена при стварању Адама и Еве налазе се, одвојено или заједно, у бројним потоњим визијама – прављење вештачких људи, са идејом разних, за њих претежно неповољних примена, чини важан састојак андроидских утопија¹⁷; потом, различити опити на животињама, људима или уметним створењима почивају на хируршким захватима као основном методу. При томе се јављају и битне разлике – када је реч о традиционалним прехуманистичким утопљанима, њихово стварање није нарочито непријатно искуство нити је њихова намена у поретку изразито бездушно прагматична

15 „Сваки пут [...] кажем у себи: овога пута хоћу да сажежем сваки траг животиње у њему, овога пута хоћу да створим једно разумно биће.” (Нав. дело: 113)

16 На тај начин се утиче и на друге способности – различитост гркљана човека и мајмуна која онемогућава животињу да произведе танане разлике међу звучним симболима и изрази мисао могуће је уклонити оперативним путем. Будући да је умна област „још мање одређена неголи телесна”, она је подложна прилагођавању применом хипнотичке науке у развоју, која обећава способност превазилажења природних порива новим подстицајима, надоградњом или заменом урођених идеја (нав. дело: 104). Како велики део онога што се означава као морално образовање представља вештачку измену и изопачење инстинкта, условљавањем и дресуром постиже се промена основних нагона у виша духовна и морална осећања. Телесни и душевни захвати ове врсте на крају би могли довести до претварања животиња у интелигентна и морална бића.

17 Које се, неретко, по инерцији насталој са Чапековом драмом *Р.У.Р.*, називају и „роботске”. „Најпре је покушао да направи вештачког пса. Страћио је на то неколико година, а резултат је било нешто налик на закржљало теле које је крепало за неколико дана. А онда је [...] почео да обликује човека [...] за десет година рада. Требало је да то буде мушкарац, и живело је читава два дана. [...] Страшно је било то што је направио. Али изнутра је имало све што има човек. [...] до своје смрти је склепао још два физиолошка монструма.” (Чапек: 5)

(Јахве успављује Адама пре него што му одстрани ребро и начини Еву, и настањује га „у врту едемском, да га ради и да га чува“; о невољама при настанку Златног рода нема извештаја, нити његове јасно предодређене улоге у поретку ствари). Супротно томе, жеља научника да пронађу једноставнији, прилагодљивији и бржи начин да организују живу твар, у бољем и практичнијем облику него што су то постигли креационистички бог или дарвинистичка еволуција, по правилу се остварује кроз бројне трауматичне неуспехе – вивисекционистички експерименти у мукама доводе до „страшних карикатура слике [...] Створитеља“ (Велс: 142), или пак до нижих, при томе и изопачених облика живота.

Без обзира на потешкоће, овакви покушаји, „занатлијски“ или индустријском производњом („Ера производње после ере спознаје“, Чапек: 5), на крају доводе до критичне масе бића потребне да се организује одређена друштвена динамика мање или више изражених утопијских одлика. С једне стране, хируршки укрштене животиње добијају одређене људске телесне и душевне особине и, милом или силом, усвајају неку врсту кодекса понашања („закон“),¹⁸ с друге, вештачке људе је на први поглед немогуће разликовати од правих људи, будући да им по изгледу потпуно наликују, и обдарени су интелигенцијом и свешћу. Опет, животињска природа код хибрида се не може сасвим потиснути, без спољашње присиле она с временом јача и надвладава човечност. У другим случајевима, врсте андроида се, и поред спољашње сличности, у зависности од сврхе знатно међусобно разликују – уколико им је намена да буду (ропски) радници, органи реда или војници, није им потребан организам налик људском. Уколико су пак замишљени као извор органа за пресађивање, тада у потпуности физиолошки одговарају правим људима.¹⁹ Слично двојство приметно је и са менталним функцијама вештачких људи: они или немају самосвест, осећања, нити нагон за самоодржањем, недостаје им сензација бола и страх од смрти, али имају

18 „– Не иди четвороношке; *џо* је Закон! Нисмо ли људи? / – Не лочи кад пијеш; *џо* је Закон! Нисмо ли људи? / – Не једи меса нити рибе; *џо* је Закон! Нисмо ли људи? / – Не греби кору с дрвећа; *џо* је Закон! Нисмо ли људи? / – Не лови друге људе; *џо* је Закон! Нисмо ли људи? [...] – *Њејов* је Дом болова! / – *Њејова* је Рука која ствара! / – *Њејова* је Рука која рану задаје! / – *Њејова* је Рука која исцељује!

[...] – *Њејова* је муња светлосна! – певали смо. / – *Њејово* је дубоко море слано! [...] – *Њејове* су звезде небеске! [...] – Једи корења и траве; то је воља *Њејова*! – / – Страшна је казна за оне који Закон не поштују! Ником нема спаса!” (Велс: 85–87)

19 У аутоматизованом свету далеке будућности и „прави“ су људи повремено присилни даваоци сопствених органа – мозгава. Зарад општег добра, одабранима се беспоговорно одстрањује централни нервни систем и пресађује у планетарни управљачки уређај, чиме пресађивање органа и телесни аспект стварности постају конкретно уграђени у саму суштину света будућности, у дослован „електронски мозак“. (Ивањи: 1980)

изузетно памћење,²⁰ или пак, у другим случајевима, поседују готово све људске одлике, при чему изостају осећања родбинских веза док се стварају (пре)наглашени међусобни (не)пријатељски односи, и нарочита врста религијског виђења сопствене улоге у поретку. О ком год да се случају ради, међутим, долази до мање или више насилне побуне и слома устројства света са погубним последицама за све настањене врсте, или пак до самоуништења.

*

Повратак на једну од изворних замисли идеалног уређења, концепцију примитивне не-људске заједнице која битише у благотворном окружењу, добија остварен, хетеротопијски облик у низу научних опита спроведених у другој половини XX века на различитим сојевима пацова и мишева.²¹ Конструисани „глодарски универзуми” (најпознатији „Универзум 25”) – нарочита станишта у којима би се популацији животиња обезбедила храна, место за спавање и склониште, без природних непријатеља – грабљиваца, уз крајње смањену изложеност болестима и неповољним временским условима – описани су и дословно као „утопијско окружење направљено за мишеве” (Calhoun 1973: 81)²².

Без обзира на то што су ови експерименти у основи мотивисани науком, пропратни описи њихове сврхе и методологије, и анализе њихових исхода, показују, у складу са неписаном традицијом сродних замисли, наглашено присуство религиозне – библијске – позадине.²³

20 Једини траг душе који се може приметити јесте повремени „роботски грч” – врста напада током кога робот баца све што носи, или пак разбија ствари око себе, остајући потом непомичан и шкргућући зубима са пеном на устима. Након тога, није више употребљив и шаље се под пресу. (Чапек: 10)

21 Истини за вољу, политичке утопије од најранијих дана теже да се остваре, почев од Платонових покушаја у Сиракузи, преко бројних утопијских заједница (само у Америци је у XIX веку забележено преко 250 различитих утопијских заједница – Hodak, Masterson 2023: 34–45), до комунизма и нацизма у Европи XX века, и различитих виђења друштвене организације у текућем веку.

22 Хируршки захвати присутни су и у овој конкретној утопији, сада ограничени на обдукцију са циљем да се утврди да ли су женке биле оплођене, тј. да ли су рађале, односно који су узроци смрти.

23 „Еволуција, у смислу древне мудрости, јесте стицање приступа дрвету живота. Ово нас враћа на белог првог коња Апокалипсе који је са својим јахачем кренуо да победи силе које духу прете смрћу. [...] до четвртог коња Апокалипсе [...]” (Calhoun 1973: 80) Разликовање „прве” и „друге” смрти, односно смрти духа и смрти тела, спроведено у напоменама, представља проширење и варијацију идеје из *Ошкривења Јовановој* о другој, коначној пропасти тела у огњеном језеру.

Конкретни кораци да се победи телесна смрт управо почивају на тумачењу узрочника морталитета из *Откривења*, за које се налазе непосредни парњаци у екологији животиња у природи. Умирање изазвано „мачем и глађу и кугом и звијерима земаљским” (Откр. VI. 8) у природним би се условима испољило као умирање услед напуштања средине,²⁴ недостатка ресурса односно лоших временских услова (укључујући и пожаре, поплаве и катаклизме у природи), болести, и природних непријатеља и грабљиваца.

Мада су окружења обликована да пруже више него довољно простора, хране и воде и сталне услове за задовољавање свих уобичајених потреба врсте, крајњи исход је по правилу био поражавајући: смањење и нестанак жеље за парењем, ниска стопа природног прираштаја, одбацивање и висока смртност младунаца, што је све, праћено насиљем, убиствима и канибализмом, проузроковало одумирање колонија. Разлози за овакву пропаст („потонуће понашања” – „behavioral sink”) тражени су у чињеници да потискивање телесног умирања доводи до преживљавања превеликог броја јединки сазрелих за заузимање друштвених улога и извођење карактеристичних сложених понашања.²⁵ За једноставну животињу као што је миш, сложена понашања подразумевају међусобно повезани скуп удварања, мајчинске неге, територијалне одбране и хијерархијске унутаргрупне и међугрупне друштвене организације. Како радње везане за ове функције нису могле да се остваре, није дошло до развоја нормалне друштвене организације и репродукције. Осујећење укључивања у друштвену динамику на тај је начин довело до тешких поремећаја понашања и духовне смрти популације, а потом до старења и коначног угинућа, те тиме и нестанка врсте.²⁶

24 Овде је реч о статистичкој категорији проистеклој из методолошког одређења морталитета као опадања бројности заједнице: „Свако уклањање вишка чланова из устаљене популације, са становишта промене њеног броја, представља смртност.” (Calhoun 1973: 81) Један од разлога пропасти колонија глодара можда лежи управо у вештачком укидању мобилности, којим се спречава да „појединци који нису успели у симболичним сукобима око стицања права да остану на месту свог рођења или у пожељнијим стаништима, прибегавају кретању у периферна ненасељена или субоптимална станишта” (исто). Тиме, истини за вољу, у „чудним и мање повољним стаништима емигранти постају изложенији другим чиниоцима смртности” (исто), но макар имају шансу да заснују сопствена легла или се прикључе неким већ постојећим.

25 Јачина и трајање социјалне интеракције смањују се сразмерно степену у којем величина групе прелази оптималну, из чега произилазе бића слична аутистима, способна само за основна понашања у складу са телесним преживљавањем и лишена могућности да спроводе сложенија понашања која обезбеђују опстанак врсте (исто: 86).

26 Задати услови и добијени резултати су хипотетички примењени и на људску врсту, обухватајући, с једне стране, проблеме лечења, живота и његове еволуције, а с друге, питања друштвене динамике у датим условима. Уколико могућности за испуњење улога буду далеко испод потреба, насиље и поремећај друштвене организације пред-

*

Преласком са фиктивних/фикционалних покушаја стварања идеалног окружења, поретка или поданика, на конкретне експерименте у савременом добу, утопијске тежње, повезане са одговарајућим концепцијама (не)људских бића, затварају пун круг. У измаштаним или стварним варијантама утопијског света, еутопијски или дистопијски утемељеним, које укључују изворне или измењене људе, човеколика створења односно животиње, редом се показује да је свет замишљен и организован са идејом да буде идеалан заправо нестабилан и привремен. Порив за променом налази се пре свега у самој природи утопљана, бића направљених било од глине, било од мяса и костију, делова животиња, нарочитих смеса, чак и стварних створења. Колико год угодно било, бивствовање у складу са замислима жељених и наметнутих идеалних стања, без изазова, напретка или макар различитости, сведено на понављање вечито истих радњи у непроменљивом окружењу,²⁷ противно је природи свесних телесних јединки, потом и самој суштини стварности, односно живота. Пре или касније, неко од чулних или душевних својстава – нагон за продужењем врсте, зов дивљине, радозналост, осећајност, жеља за ослобођењем или, једноставно, досада – довешће до преступа против правила, промене и неповратног нарушавања равнотеже.²⁸

стављају вероватан исход и за тако сложену животињу као што је човек. Појединци би се у описаним околностима развијали у толикој мери ван додира са стварношћу да не би били способни чак ни за отуђење, што би довело до упрошћавања и распадања сложених људских понашања. Уколико је за мишеве биолошка репродукција најсложеније понашање, код човека је то производња идеја. Стицање, стварање и коришћење идеја примерених животу у постиндустријском културно-концептуално-технолошком друштву у описаним околностима било би осујећено, што би, са своје стране, значило смрт врсте (исто).

27 Или, с друге стране, поредак у коме је утопијско благостање ограничено на један, господарски сој, са потчињеним врстама (зло)употребљеним у различите сврхе, не може да опстане на дуже стазе.

28 При томе избијају у предњи план сложене хронотопске везе између физиологије и психологије утопљана и различитих аспеката устројства. Становници утопијских система су по правилу ограниченог трајања, и појединачно и као врста; ако су створени, у великој већини случајева немају могућност самосталне репродукције, нити путем потомства нити уметним начинима. У библијској утопији, могућност прокреације настаје управо са падом; стечена или урођена, способност продужења врсте се, међутим, губи у потоњим варијацијама, као када човечанство створи услове за земаљски рај у коме вештачки хуманоиди обављају све послове. Наталитет нестаје у тренутку када човек више не мора ништа да ради сем да ужива. С друге стране, последица крвавог устанка андроида против људских господара јесте нестанак знања потребног за њихову даљу производњу. Након апокалипсе долази до чуда – рађања еротске љубави између последњих хуманоида, који добијају прилику да активном прокреацијом зачну нови, бољи и разумнији чо-

Стога је постојећи или успостављени склад са идеалном природном и друштвеном средином, без разлике, осуђен да у најбољем случају изгину, а у најгорем да нестане у апокалиптичној пропасти. Становници утопије, пре, за време и након антропоцена, представљају тако део мисаоног или стварног експеримента који, суштински, изнова показује да је творац – бог или његове световне персоне: научник/експериментатор/политичар,²⁹ у крајњој линији немоћан да оствари функционалан идеалан поредак, чак и ако ствара утопљане имајући на уму будуће окружење, или пак устројава универзум по ономе што сматра да је мера његових створења. Припадницима таквог света, разапетим између пре-, транс- и постхуманистичких визија, не преостаје ништа друго него да изборе свој простор (слободе), или да сруше поредак, макар то у крајњем исходу значило и њихово сопствено уништење.

Литература

- Abbott, P. (2010). Should utopians have perfect bodies? *Futures*, 42(8), 874–881.
- Berrigan, J. R. „The prehumanism of Benzo d’Alessandria”, *Traditio* Vol. 25 (1969), Cambridge University Press, pp. 249–263 (15 pages).
- Calhoun, John B. „Population Density and Social Pathology”, *Population density and social pathology*. *Scientific American*, 206(2), 1962, 139–150.
- Calhoun, John B. „Death Squared: The Explosive Growth and Demise of a Mouse Population”, *Journal of the Royal Society of Medicine*, Vol. 66, Issue 1P2, 80–86.
- Campbell, Mary Baine. „Artificial Men: Alchemy, Transubstantiation, and the Homunculus”. *Republics of Letters: A Journal for the Study of Knowledge, Politics, and the Arts* 1, no. 2 (April 30, 2010): <http://rofl.stanford.edu/node/61>.
- Heziod. *Poslovi i dani*. Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1970.
- Hodak, Marc. Masterson, Jack. „*The Seeds of Their Own Destruction: Lessons from Utopian Experiments in Nineteenth-Century America Part I – The Other American Dream”, 2021. https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4477706_code375175.pdf?abstractid=3852120&mirid=1&type=2 „Part II: Body and Soul”;

веколики сој (Чапек 1973: 38). У другом случају, са планетарном „револуцијом” престаје производња „вељуди” – контејнера заменских човеколиких бића, која ће током времена изумрети, док ће сој „правих” људи остати лишен могућности замене болесних органа здравим, и изложенији ризицима смртних обољења (Ивањи: 1980).

29 Успон и пад комунизма и нацизма подробно су описани и разматрани. Када је реч о мањим заједницама, Ходак и Мастерсон описују „успон Хоупдејла, Онеиде и Амана као социјалистичких заједница и њихову коначну пропаст упркос томе што су имали веома успешне основне послове који су могли да расту само суштински напуштајући визије оснивања својих друштава”. Анализирају се „темељни изазови одрживости са којима су се сви они суочили, укључујући проблем подстицаја, проблем јавног избора и проблем знања” (Hodak, Masterson 2021: 1).

2023. https://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID4468465_code375175.pdf?abstractid=4378846&mirid=1&type=2
- Kohlmann, Benjamin. „What is it like to be a rat? Early cold war glimpses of the post-human”, *Textual Practice*, 28:4 (2014), 655–675.
- Lauriola, Rosanna. „The Greeks and the Utopia: an overview through ancient Greek Literature”, *Revista espaço acadêmico* (jun 2009), <https://www.periodicos.uem.br/ojs/index.php/EspacoAcademico/index>
- Marsden, H. M. (n.d.). Crowding and animal behavior. J. F. Wohlwill and D. Carson, eds., *Environment and the Social Sciences: Perspectives and Applications* (Washington DC, 1972), 5–14.
- Welburn, Jude. „Divided Labors: Work, Nature, and the Utopian Impulse in John Milton’s *Paradise Lost*”, *Studies in Philology*, Summer, 2019, Vol. 116, No. 3 (Summer, 2019), pp. 506–538.
- Велс, Х. Џ. *Острво доктора Мороа*. СКЗ, Београд, 1990.
- Достојевски, Ф. М. *Најлепше приче*. Превели др Милосав Бабовић и Десанка Максимовић. Електронско издање, Србољуб, 2015.
<https://e-biblioteka.org/wp-content/uploads/2021/02/F.-M.-Dostojevski-Najlepse-price.pdf>
- Ивањи, И. *На крају остаје реч*. Југославија, Београд 1980.
- Откривење Светога Јована Богослова <https://www.biblegateway.com/passage/?search=Otkrivenje%20%2C%D0%9E%D1%82%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D1%9A%D0%B5%206&version=SHP;HNZ-RI;NSP;ERV-SR>
- Чапек, К. *Росумови универзални роботи*. Мостови, IV, октобар–децембар 1973, 4 (16), 1–38.

Bojan Jović

UTOPIANS BETWEEN PRE-, TRANS- AND POSTHUMANISM

Summary

The paper describes the inhabitants of utopias marked by characteristics that go beyond the (usual) representations of the human species. Special attention is paid to distinctive versions of corporeality inherited from pre-humanistic conceptions, the corresponding spiritual functions of utopians and the roles intended for them. Organizational models are also viewed as experiments, derived from the ideas of the various creators of utopias and the rules/laws that govern them. The end of the discussion lists several actual attempts to organize non-human utopias, which shed additional light on the nature and consequences of these visions that depict a better or happier society.

Keywords: Prehumanism, Transhumanism, Posthumanism, Utopia